KUNTALIITTO | Kommunförbundet

Lausunto
21.4.2021
379/03.01.01/2021

Tulevaisuusvaliokunta

Viite: Lausuntopyyntö VNS 3/2020 vp

Lausunto Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa (VNS 3/2020 vp)

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida Valtioneuvoston selontekoa kuntien ja kaupunkien näkökulmasta. Lausunnossamme otamme kantaa kuntien toiminnan näkökulmasta kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikaisen edistämiseen.

Yleiset kommentit

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että selonteossa on kattavasti kuvailtu kansallisella tasolla Agenda2030 SDG-tavoitteiden nykytilaa, haasteita ja lakihankkeita. Kunnilla on merkittävä rooli kestävän kehityksen toteuttamisessa. Kunnat toteuttavat jo tällä hetkellä 2/3 Agenda2030 SDG-tavoitteiden toimeenpanosta.

Kuntien toiminta kytkeytyy lähes kaikkiin SDG-tavoitteisiin. Kunnat toteuttavat tavoitteita esimerkiksi koulutuksen, hoivan, kestävän alueidenkäytön ja liikkumisen sekä yhdyskuntien rakentamisen ja palvelujen, kuten vesi- ja jätehuollon järjestämisessä. Kuntien toiminta kytkeytyy niin ruokaan ja ravitsemukseen, energiaan, luonnonjärjestelmiin, kaupunkeihin ja kaupungistumiseen kuin hyvinvointiin ja osallisuuteen. Yli puolet suomalaisista asuu kunnassa, joka on asettanut valtiotakin kunnianhimoisempia ilmastotavoitteita ja etenee näitä tavoitteita kohti suunnitelmallisesti.

Kunnilla on erityisen merkittävä rooli, kun edesautetaan työllisyyttä ja toimintakykyä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osalta. Tarvitaan yhteisiä paikallistasolle asti yltäviä panostuksia eriarvoisuuden kaventamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn, ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen katkaisuun sekä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

Kunnat ovat keskeisessä asemassa kestävän kehityksen tavoitteiden edistämisessä kuntalaisille. Kouluissa, kirjastoissa, nuorisotaloissa jne. voidaan opastaa jo lapsia ja nuoria. Kuntien tarjoamat laajat osallistumiskeinot tarjoavat kuntalaisille mahdollisuuksia osallistua kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoon suunnitteluun ja päätöksentekoon. Esimerkkeinä mainittakoon kestävän kehityksen tavoitteisiin kohdistuvat kansalaisraadit, osallistuva budjetointi ja osallistavat hankintaprosessit.

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Kuntien rooli kestävyysmurroksen toteuttamisessa on kiistatta keskeinen monilla eri osa-alueilla. Tarvitaan kuitenkin laaja-alaista yhteistä ponnistelua, jossa kunnilla on riittävästi resursseja ja mahdollisuuksia murroksen toteuttajana toimimiseksi. Kuntakenttä on myös erittäin moninainen: haluamme korostaa suurten kaupunkien tärkeää tienviitoittajaroolia ja kuntien erilaistuvia tarpeita ja mahdollisuuksia.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että jatkossa kuntien ja kaupunkien merkittävä rooli tunnistetaan Agenda2030 tavoitteiden toimenpanoon liittyvissä ministeriöiden asiakirjoissa, suunnitelmissa ja lakihankkeissa. On kiinnitettävä huomiota, miten turvataan toimintaedellytykset ja tuetaan kuntia tavoitteiden toteuttamisessa. Kuntavaalit 2021 ja seuraava valtuustokausi ovat kriittisiä Suomen Agenda 2030 -tavoitteiden saavuttamisen kannalta

Kuntaliitto katsoo, että kunnilla keskeinen rooli Agenda2030 SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Ilman kuntien panostusta tavoitteisiin ei päästä. SDG-tavoitteiden toteutumisen ratkaisee käytännön toteutus. Tästä syystä Kuntaliitto katsoo, että selonteossa ei ole riittävällä tavalla huomioitu kuntien roolia ja toimintaedellytyksiä SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien erityinen rooli ja toimintaedellytykset huomioidaan ja että kuntien tukemiseen SDG-tavoitteiden käytännön toteuttamisessa kiinnitetään huomiota ja kohdennetaan kehittämistoimenpiteitä ja resursseja.

Kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikaisen edistämisen synergiat

Kestävän kehityksen tavoitteet ovat rakennettu tukemaan tosiaan. Agenda2030-viitekehys takaa, että kaikessa kunnan toiminnassa otetaan samanaikaisesti huomioon ihminen, ympäristö ja talous. Kestävä kunta turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvän elämän mahdollisuudet tasavertaisesti samalla kun se ottaa huomioon luonnon kantokyvyn ja planetaariset rajat.

Kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikainen edistäminen takaa, että kuntien toiminnan ja toimintatapojen kehittämisessä integroidaan kehittämistarpeita yli sektorirajojen ja satsataan poikkihallinnollisuuteen. Näin toiminta tehostuu ja vastaa myös paremmin kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoon paikallistasolla. Agenda2030 edesauttaa kuntien toiminta- ja ajattelutapojen uudistumista, ja ihmisen, ympäristön ja talouden yhteensovittamista kaikessa suunnittelussa, päätöksenteossa ja budjetoinnissa.

Asukasta lähimpänä yhteiskunnan toimijana ja monialaisena toimijana kunnalla on hyvät mahdollisuudet edistää kestävän kehityksen tavoitteita samanaikaisesti ja tehokkaasti. Kestävän kehityksen tavoitteiden paikallinen toimeenpano tuo perinteisiin kunnan rooleihin uusia kehittämissuuntia. Hyvinvointiroolin kautta kunnat kehittävät kasvatus- ja koulutuspalveluja hyvinvoinnin, osallisuuden, ihmisoikeuksien ja sosiaalisen kestävyyden areenoina. Demokratiaroolin kautta kunnat edistävät ilmastodemokratiaa, ekologisesti kestäviä osallistumistapoja, sosiaalisesta

oikeudenmukaisuutta ja heikompiosaisten osallisuutta. Elinympäristöroolin kautta kunnat huolehtivat sujuvasta arjesta, viihtyisästä, turvallisesta ja terveellisestä elinympäristöstä sekä yhdyskuntatekniikan palveluista ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisesti. Elinvoimaroolin kautta kunnat edistävät vihreää siirtymää, kiertotaloutta ja uudenlaisten osaamiskeskittymien ja innovaatiotoiminnan ekosysteemien rakentumista. Ilmastoroolin kautta kunnat tekevät tekoja ilmastonmuutoksen hillintään ja varautumiseen, resurssiviisauteen ja luonnon monimuotoiseen turvaamiseen.

Kestävän kehityksen tavoitteiden edistäminen kunnissa ja kaupungeissa ovat kytköksissä toisiinsa ja monilta osin myös riippuvaisia toisistaan. Esimerkiksi tasa-arvoon liittyvä tavoite on riippuvainen useista eri tavoitteista ollessaan läpileikkaava. Esimerkiksi valitut ekologiset liikkumisjärjestelyt voivat vaikutta eri tavoin naisiin ja miehiin, sillä liikkumistavat ja autonkäyttömahdollisuus ovat eri sukupuolilla erilaisia. Toisaalta jos tuetaan tasa-arvotavoitetta ja esimerkiksi vähennetään sukupuoliin kohdistuvaa väkivaltaa, vahvistetaan myös rauhaa ja oikeudenmukaisuutta. Koulutuksessa on vahva sukupuoliulottuvuus, samoin terveydessä. Valintoja tehtäessä usein samalla valitaan, edistetäänkö vai heikennetäänkö tasa-arvoa.

Riippuvuuksia on myös useiden kestävän kehityksen tavoitteiden välillä, esimerkiksi köyhyys ja eriarvoisuustavoitteiden välillä. Köyhyys tavoitteella voidaan suoraan vaikuttaa eriarvoisuuteen ja esimerkiksi mahdollisuuksiin tehdä ekologisia valintoja. Hyvä koulutus on vahvassa yhteydessä parempaan terveyteen ja tuloihin. Hyvä terveys mahdollistaa paremmat tulot ja ekologisten valintojen teon helpommin kuin heikko terveys. Koulutuspolitiikalla voidaan tukea eriarvoisuuden kapenemista ja kestävyyskasvatuksella osana sitä ekologisesti kestäviä valintoja.

Kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta suurin haaste on jokaisen kansalaisen kulutus- ja elämäntapatottumusten muuttaminen ekologisemmaksi. Kunta voi laajan tehtäväkenttänsä vuoksi mahdollistaa tehokkaastikin asukkaidensa kestävät elämäntavat monin eri tavoin, muun muassa kaavoituksen, liikenteen, kasvatuksen ja demokratian keinoin.

Kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikaisen edistämisen uhkia

Kuntien tehtäväkenttä on laaja, ja kestävän kehityksen tavoitteet liittyvät kaikkeen kuntien toimintaan. Uhkakuvat tavoitteiden yhtäaikaiseen edistämiseen liittyvät resursointiin, ohjaukseen, yksipuolisen kehittämisen mahdollisiin negatiivisiin vaikutuksiin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kokemuksiin.

Julkisen talouden tilanne ja kuntien taloudellisten resurssien niukkuus johtavat siihen, että peruspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen lisäksi toiminnan kehittämiseen ei ole riittävästi resursseja. Todellisuudessa kunnilla on siis mahdollisuuksia ja resursseja tavoitteita toteuttavien lakisääteisten palvelujen ja tehtävien toimeenpanoon. Kestävän kehityksen tavoitteet edellyttävät toimintatapojen ja toiminnan kehittämistä, esimerkiksi kokeiluin, projektein, innovaatioin,

joihin kunnilla ei ole riittävästi resursseja. Kunnat tekevät resurssiensa puitteissa priorisointeja, sillä kaikkien tavoitteiden mukaista kehittämistä ei ole mahdollista tehdä samanaikaisesti. Kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikainen toimeenpano kunnissa ja kaupungeissa on haasteellista. Tavoitteiden riippuvuuksien synergiat jäävät saavuttamatta.

Laajan perustehtävänsä vuoksi kuntien toiminta kytkeytyy lähes kaikkiin Agenda2030 kestävän kehityksen tavoitteisiin ja kuntien toiminnassa yhdistyy eri tavoitteiden toimeenpano yhdeksi kokonaisuudeksi. Kuntien toiminnassa kestävän kehityksen toimeenpanon poikkihallinnollisuus on arkipäivää, ja kansallisella tasolla vastaavia kestävää kehitystä näin laajasti ja poikkihallinnollisesti edistäviä tahoja ei löydy. Kansallisella tasolla kestävää kehitystä edistää poikkihallinnollisesti kuntien lisäksi Valtioneuvoston kanslia. Kuntien avainroolin parempi mahdollistaminen kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanossa edellyttäisi, että Valtioneuvoston kanslian kestävään kehitykseen liittyvä työ ja Valtiovarainministeriön kuntapolitiikkatyö integroitaisiin toisiinsa.

Valtio ohjaa kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoa sektorikohtaisella erityislainsäädännöllä. Ministeriöiden lakia alemmanasteinen sektorikohtainen ohjaus tavoitteiden toimeenpanemiseksi on myös lisääntynyt, mm. sektorikohtaiset sopimukset, strategiat ja ohjelmat. Kunnan toiminnan näkökulmasta lakia alempitasoisia ministeriöiden ohjausinstrumenttejä on useita.

Kuntien on haasteellista saada kokonaiskäsitys, miten eri kestävän kehityksen kehittämistarpeet ajoittuvat toisiinsa nähden ja millä perusteella paikallisesti valitaan kehittämiskohteet. Kestävän kehityksen tavoitteiden sektorikohtainen ohjaus voi johtaa siihen, että menetetään ne toimeenpanopotentiaalit, joita kunnilla olisi mahdollisuus toteuttaa monialaisena toimijana. Kestävän kehityksen tavoitteiden yhtäaikainen edistäminen kunnissa edellyttäisi myös poikkihallinnollista kehittämisen tukea valtion suunnalta. Ennen kaikkea kestävän kehityksen tavoitteet olisi hyvä olla ajallisesti ja toiminnallisesti sopusuhteessa toisiinsa valtion tasolla, ja niiden toimeenpanossa olisi syytä suunnitella resurssien riittävyys kunnissa.

Resurssien vähäisyyden ja valtion poikkihallinnollisen tuen puutteen vuoksi kunnat tarttuvat kehittämistoiminnassaan yksittäisiin kestävän kehityksen tavoitteiden edistämiseen. Pitkällä aikavälillä tämä voi johtaa negatiivisiin kehityspolkuihin. Esimerkiksi jos kunta edistää työllisyyttä, yritysten toimintaedellytyksiä ja kehittää digipalveluja, 10 vuoden päästä asukas ja kunta mahdollisesti ovat erkaantuneet toisistaan. Heikompiosaiset syrjäytyvät entisestään, sillä asukkaan ja kunnan työntekijöiden välillä ei ole enää riittävästi aitoa vuorovaikutusta ja kohtaamista. Asukkaat arvostavat enemmän erilaisia vähähiilisiä hyvinvointiyhteisöjä, sillä kunta ei ole ollut mukana ilmastonmuutoksen hillinnässä. Jos kunta edistää pelkästään työllisyyttä, elinvoimaa ja ilmastonmuutoksen hillintää, asukkaiden hyvinvointi voi kärsiä. On tärkeää samanaikaisesti kehittää myös ennalta ehkäisevää työtä ja eri asukasryhmien osallisuutta, jotta hyvinvointi ja luottamus julkiseen sektoriin säilyvät ja jopa paranevat.

Kunnan toiminnassa ristiriitaan voi johtaa se, miten hyvinvointia tuotetaan ekologisten reunaehtojen rajoissa. Elintason nousun on todettu myös lisäävän hiilijalanjälkeä. Tämä tarkoittaa tällöin myös sitä, että tulee pystyä korkeimman elintason kansalaisten ja kansojen elintasoa madaltamaan samalla kun heikommin pärjäävän väestön elintasoa nostetaan. Kuntien keskeisin tehtävä on tuottaa hyvinvointia alueensa asukkaille. Kuntien tuottamissa palveluissa pyritään maksimoimaan tuotettava hyvinvointi. Kestävä kehityksen hengessä on kuitenkin esitettävä kysymys, mikä on ekologisesti kestävää hyvinvointia. Tähän vastaukseen kestävän kehityksen tavoitteet eivät anna vastauksia. Tämä on kuitenkin kysymys, jota joudumme tulevina vuosina pohtimaan ekologisen kantokyvyn näkökulmasta. Kunnissa toki tehdään myös monipuolisesti ilmastotyötä, mutta näiden osa-alueiden (hyvinvointityö ja ilmastotyö) kohtaaminen on kuitenkin harvinaista. Asukkaiden sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kokemus horjuu, jos elämäntapa- ja kulutustottumusten muutoksia tuetaan kunnan toiminnasta vain tietylle asukasryhmälle. Tämä johtaa eriarvoistumiseen ja epäluottamukseen kuntaorganisaatiota kohtaan.

Kuntaliitto kiinnittää huomiota, että eduskuntakäsittelyssä olevan koulutuspoliittisen selonteon tavoitteena on varmistaa pitkälle tulevaisuuteen kohti 2040-lukua mm. vahva sivistysperusta, oppijoiden hyvinvointi ja koulutuksellinen tasa-arvo, korkea koulutus- ja osaamistaso, koulutuksen ja tutkimuksen järjestäminen sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla, yhteistyön ja digitalisaation hyödyntäminen sekä koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyys. Näin ollen koulutuksen ja muidenkin sivistyspalveluiden mahdollisuuksiin ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia ja samanaikaisesti edistää kestävää kehitystä kohdistuu suuria odotuksia. Kuntaliitto toteaa, että tavoitteiden saavuttaminen tulee toteutua haasteellisessa yhteiskunnallisessa muutostilassa. Demografinen muutos ja ikäluokkien pienentyminen sekä yhteiskunnan monimuotoisuus luovat aivan uudenlaista painetta tarkastella sivistys- ja koulutuspalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tarkoituksenmukaisten toimenpiteiden oikea-aikainen ajoittuminen muihin kestävän kehityksen mukaisiin ohjelmassa mainittuihin toimenpiteisiin on ennen kaikkea kansallinen tehtävä ja haaste, joka edellyttää yhteistä tavoitteiden tarkastelua ja hallinnollisten siilojen ylittämistä. Samanaikaisesti on tärkeä tiedostaa, että edes koulutuksen tai elinikäisen oppimiseen alle sisältyviä osatavoitteita ei voida saavuttaa ilman kuntiin panostamista ja kestävää rahoituspohjaa.

SUOMEN KUNTALIITTO

Markus Pauni
strategia- ja kehitysjohtaja

Sini Sallinen
kehityspäällikkö